

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vladimír Roskovec, Helena Šebková

Výsledky řízených rozhovorů s učiteli partnerských škol projektu VĚŽ

RNDr. Vladimír Roskovec, CSc., Ing. Helena Šebková, CSc.

Výsledky řízených rozhovorů s učiteli partnerských škol projektu VĚŽ

Vydalo Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i., Praha, 2015

Návrh obálky Radka Šebková

Publikace vznikla jako výsledek projektu Věda pro život, život pro vědu (VĚŽ).

Projekt byl řešen v rámci operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, prioritní osa Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj, v období březen 2014 až červen 2015.

Číslo projektu: CZ.1.07/2.3.00/45.00 29

ISBN 978-80-86302-56-0

Výsledky řízených rozhovorů s učiteli partnerských škol v projektu VĚŽ

1. Úvod

Jedním z úkolů projektu VĚŽ bylo mapování situace na středních školách a vyšší odborné škole v Ústeckém a Karlovarském kraji. Záměrem bylo zjistit, jaké mají žáci a studenti představy o budoucím studiu, jak a do jaké míry jsou motivováni ke studiu přírodovědných a technických oborů, jaké mají učitelé metodiky a nástroje k motivaci, co považují ve výuce za efektivní, jaké jsou dopady popularizačních a motivačních aktivit. Názory žáků a studentů byly zjišťovány sociologickým šetřením pomocí dotazníku, názory učitelů byly zjišťovány prostřednictvím řízených rozhovorů. Kromě toho byla provedena analýza důležitých dokumentů obou krajů.

Tato studie je věnována výsledkům řízených rozhovorů s učiteli středních škol a vyšší odborné školy, které byly partnery v projektu VĚŽ. Byly to tyto školy:

- Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola strojní, stavební a dopravní, Děčín
- Střední škola technická, gastronomická a automobilní, Chomutov
- Gymnázium Děčín
- Gymnázium Cheb
- Integrovaná střední škola technická a ekonomická Sokolov

Rozhovorů se účastnilo 4 až 6 učitelů na každé škole (celkem 24 učitelů). Na každé škole byl mezi respondenty alespoň jeden člen nebo jedna členka vedení školy (ředitel, zástupce nebo zástupkyně ředitele). Mezi respondenty na gymnáziích byli učitelé s širokým spektrem aprobací, na technických školách to byli výhradně učitelé předmětů odborných (strojní, elektro, stavební apod.) nebo praktických (obrábění kovů apod.). Vzhledem k poměrně malému počtu respondentů se jedná pouze o kvalitativní sondu a výsledky je potřeba tímto způsobem vnímat. Nicméně se domníváme, že vyslovené názory jsou zajímavé a mají svoji váhu.

Řízené rozhovory byly vedeny na základě předem připravených otázek, ale na každé škole se v rozhovoru objevila i další témata, která učitelé pokládali za důležitá a chtěli si o nich pohovořit.

Rozhovory vycházely z těchto otázek:

- Co se při výuce a výchově žáků nebo studentů na Vaší škole nejlépe daří?
- Co je na Vaší škole základním **vzdělávacím** problémem?
- Co je na Vaší škole základním **výchovným** problémem?
- Co je třeba především udělat, aby se zvýšila aktivita žáků/studentů na Vaší škole?
- Jak by mělo fungovat poradenství při výběru dalšího studia a uplatnění žáků/studentů z Vaší školy?
- Jak zlepšit spolupráci s firmami v regionu?
- Co doporučujete doplnit do projektu VĚŽ?

2. Poznatky vyplývající z výchozích otázek

2.1 Charakteristika žáků/studentů

Při rozhovoru o výše uvedených otázkách se respondenti vždy vyjadřovali více či méně podrobně o svých žácích nebo studentech. Charakteristika žáků/studentů tak prolínala všemi kladenými otázkami a proto byla zpracována samostatně, jako průřezové téma.

Především byl zjištěn (či spíše potvrzen) obecný rozdíl mezi žáky gymnázií a žáky středních odborných škol. Gymnázia připravují žáky zejména na další studium na vysoké škole a reálná data potvrzují, že většina absolventů gymnázií skutečně na vysokou školu nastoupí. Ve studiu pokračuje 80 % (Gymnázium Cheb) až 95 % (Gymnázium Děčín) absolventů. Absolventi středních odborných škol projevují o další studium jen minimální zájem, jsou však dobře uplatnitelní v praxi, a to i na místním pracovním trhu. Studenti vyšší odborné školy jsou často buď neúspěšnější uchazeči o studium na vysoké škole, nebo bývalí studenti vysoké školy, kteří z různých důvodů na vyšší odbornou školu přešli.

Absolventi vyšší odborné školy mají často o další studium zájem. Jsou však velmi dobře uplatnitelní na pracovním trhu a v případě nabídky dobrého zaměstnání dají přednost pracovnímu poměru před studiem, někdy i v případě, kdy jsou na vysokou školu přijati. Z výše uvedeného vyplývá závěr, že skupina dětí vstupující na gymnázium a na střední odbornou školu spojenou s učilištěm (resp. na VOŠ) je od počátku odlišná.

Další obecný závěr vyplývá z toho, že střední školu absolvuje velká skupina dětí z populačního ročníku, výrazně vyšší, srovnáme-li je se situací na středních školách na konci minulého století. Jedná se tedy o zcela jiný „vzorek“ dětí (což lze názorně demonstrovat i na Gaussově křivce vyjadřující např. rozložení schopností ke studiu v dané věkové kohortě). Tato situace

není charakteristická pouze pro ČR, jde o celosvětový vývoj, z něhož se naše školství nijak výrazně nevymyká. Ve smyslu přístupu na střední školu se jedná též o určitý typ „objednávky“ státu a je třeba se naučit s touto situací pracovat.

Základní charakteristika dětí je podle učitelů v tom, že se zásadně změnil jejich přístup k informacím. Děti méně čtou, ale využívají internet a všechny typy informačních zdrojů, jsou chytré, schopné si potřebné informace nalézat, často je však neumí vhodně třídit a zjistit jejich důvěryhodnost (většinou o tom ani nepřemýšlejí). Velká změna, která patrně s přístupem k informacím souvisí, je v tom, že děti nejsou ochotné přijímat „dril“ a systematickou práci.

Téměř všichni učitelé se shodovali na tom, že velký vliv na charakteristiku žáků má rodina. V této souvislosti zmiňovali velmi rychlý životní styl a vysoké pracovní vytížení rodičů, což se projevuje na tom, že na děti je obecně málo času a život rodiny nepodporuje vytváření a upevňování potřebných návyků. Diskutoval se též problém neúplných rodin, kterých je v některých lokalitách poměrně vysoké procento (např. na Sokolovsku až 60 %), a rodin se špatnou sociální situací. Ta se projevuje někdy až dramaticky – děti nemají peníze na volnočasové aktivity (kroužky), nemohou se zúčastnit výletů, ale někdy nemají ani na základní potřeby nebo na zaplacení jízdného v případě, že nebydlí v místě školy.

Pokud jde o sociální zázemí, opět se liší skupina žáků – gymnazistů a žáků středních odborných škol. Z informací učitelů vyplývalo, že na gymnáziu studují děti převážně z „horní třetiny“ populace, jejich sociální zázemí je dobré a děti dostávají všechno, co potřebují. Na středních odborných školách je sociální zázemí diverzifikované, včetně sociálně velmi slabých rodin.

K problému sociálního zázemí se pojila diskuse o chování dětí, které často s ekonomickou situací rodiny nesouvisí. Bylo např. konstatováno, že děti úspěšných podnikatelů či politiků mají hodně vysoké sebevědomí, které je často zcela neoprávněné.

Málo času na děti a snaha vyhnout se problémovým situacím, do kterých se děti mohou dostávat, vede kromě jiného k omlouvání častých absencí ve vyučování. Tento přístup rodičů bezesporu podporuje lhostejný přístup dětí ke vzdělávání a ke školním požadavkům, který přerůstá až k nezájmu o volnočasové aktivity (jako příklad byl uváděn lyžařský kurz). Zájem souvisí nejen s motivací rodiny (i školy), ale i s věkem. Mladší děti se dají snáze motivovat a zájmy se mění zejména kolem 15. roku. Probírána byla i skupina dětí, které se věnují sportu, kde nepochybně hraje rodina též významnou

roli. Sportovci jsou podle učitelů na rozdíl od jiných dětí zvyklí na systematickou práci, nemají však čas na učení a tudíž se ve výsledku od ostatních nijak významně neliší.

Diskuse byla věnována i některým velmi konkrétním vlivům ICT (kormě již výše zmíněných), zejména využívání facebooku. Jde o záležitost, kterou nelze ze života dětí vyloučit, je však potřeba se snažit některé vlivy limitovat. Jde například o negativní vztahy mezi žáky, které komunikační možnosti nevhodně ovlivňují. Žáci se daleko snadněji vzájemně hrubě napadnou na facebooku, než by byli schopní a ochotní udělat v osobním styku. Učitelé jednoznačně odsoudili různé velmi nevhodné počítačové hry, které podle nich podporují šikanu a agresivitu.

Přestože některé již uvedené charakteristiky se vzděláváním souvisejí, je možné charakteristiku žáků ve vztahu ke vzdělávání shrnout následujícím způsobem: Žáci mají jiné znalosti, než dříve, nemají však zažitě základní znalosti a návyky dříve běžné, což se projevuje až do té míry, že nerozumí přečtenému textu (bylo konstatováno i v souvislosti s žáky gymnázia). Spoléhají se na to, že všechno, co potřebují, někde najdou, neradi řeší problémy. Nebaví je teorie (což se objevilo i na gymnáziu) a uvítali by více praktických předmětů. Nejsou hloupí, ale především vzhledem ke spoustě vlivů a záplavy informací se nedokážou soustředit.

Pozitivním zjištěním bylo, že žáci mají zájem o technické a přírodovědné obory, na gymnáziu zejména o biologii a chemii, ale podrobnější diskuse ukázala, že velký podíl na zájmu a motivaci dětí o tyto obory mají učitelé. Na jedné ze škol se velmi jasně ukázalo, že naprostý nezájem a nechuť ke studiu fyziky se významně změnila se změnou učitele tohoto předmětu. Role rodičů již byla probrána výše, ale při podrobnější diskusi se ukázaly ještě další možné vlivy – například výhoda malého města, kde se rodiče a učitelé navzájem znají, komunikace je snazší a hodně problémů se dá vyřešit neformálně a s úspěchem. Diskutovala se i míra možných trestů, které na jedné straně děti příliš nevnímají a jejich vliv je pak zanedbatelný, na druhé straně však existuje obava z trestů (od rodičů) v případě špatného prospěchu, která může vést k velkým problémům.

Závěrem uvedme motivující konstatování ředitele jedné z partnerských škol: „Posláním školy je žáky kultivovat, získat je pro obor a pro studium obecně. To je úloha učitele a neměla by se zaměnit ve stížnosti na úroveň žáků.“

2.2 Vzdělávací a výchovné úspěchy, případné problémy

Z rozhovorů vyplynulo, že výchovné a vzdělávací problémy není vhodné zcela oddělovat (jak bylo původně zamýšleno ve výše uvedených otázkách), protože navzájem velmi úzce souvisejí. Pozitivně působilo, že učitelé hovořili především o tom, co se na škole daří a problémy většinou nepocítovali jaké závažné nebo obtížně řešitelné.

Na partnerských gymnáziích učitelé zmiňovali úspěšnou účast žáků v soutěžích a olympiádách, a to v řadě předmětů, včetně matematiky a fyziky, které jsou běžně považovány za předměty neoblíbené. Za úspěch považovali velkou nabídku předmětů a seminářů, které dovolí žákům, aby se v průběhu studia profilovali podle svých zájmů. Přidávali k tomu informace o dobře fungujících zájmových kroužcích, které působí podobným způsobem. Poukazovali na zájem o přírodovědné a technické předměty. Z toho lze vyvodit, že je žádoucí tento zájem i nadále podporovat a rozvíjet a povzbuzovat žáky, aby se na tyto obory zaměřili i v dalším vysokoškolském studiu.

Zájem o tyto předměty na středních odborných školách s učilištěm je dán už tím, že tam žáci přicházejí studovat, i když je pravděpodobné, že část z nich si tuto školu vybrala nikoliv z prvotního zájmu, ale proto, že bylo možné se na ni dostat. Učitelé si však ani na těchto školách na vzdělávací problémy nijak výrazně nestěžovali. Především učitelé odborných předmětů a odborného výcviku vyjadřovali spíše spokojenost a žáky si chválili. I tady se potvrzovalo, že dobrý učitel problémy nemá nebo je schopen je zvládat, aniž by si obecně na vzdělávání a žáky stěžoval. Učitelé středních odborných škol vyjadřovali spokojenost s dobrým technickým vybavením a zdůrazňovali přitom, že bylo pořízeno z různých projektů.

Ani výchovné problémy nepovažovali učitelé na žádné z partnerských škol za významné nebo neovladatelné. Závažné potíže shledávali pouze v poměrně častých absencích, avšak pouze na středních odborných školách. Na gymnáziích se tyto potíže prakticky neobjevily. Zopakovat lze to, co již bylo výše zmíněno v souvislosti s vlivem rodiny – rodiče se chtějí problémům vyhnout, absenci žáků proto omlouvají a nezabývají se tím, že svým dětem tak neprospívají. Situace je v některých případech závažná u dospělých žáků, kteří mohou absence alespoň do jisté míry omlouvat sami a často toho využívají. Dobrá spolupráce s rodiči samozřejmě hodně pomáhá.

2.3 Poradenství

Na všech partnerských školách fungují výchovní poradci/ poradkyně, kteří poradenskou funkci vykonávají v části svého úvazku, jinak působí jako učitelé. Na poradenství nikdy nezazněly žádné stížnosti, výchovní poradci fungují zřejmě velmi dobře. Žákům jsou k dispozici v dostatečné míře, spolupracují s třídními učiteli i s rodiči, ale také s Úřadem práce, případně s vysokými školami a jsou tudíž schopní radit i v oblasti budoucího zaměstnání či studia. Na některých školách učitelé zdůrazňovali, že žáci často a rádi využívají „poradenství“ jednotlivých učitelů. Zdálo se, že někdy je nedostatek možností v oblasti psychologického poradenství, kdy je nutné se obrátit spíše na některé poradenské centrum mimo školu.

2.4 Spolupráce s firmami v regionu

„Zaměstnavatelem“ absolventů gymnázií jsou převážně vysoké školy a gymnázia proto rozvíjejí s vysokými školami různé formy spolupráce (stáže pro studenty, exkurze, přednášky, laboratorní práce). Jak se v průběhu projektu VĚŽ ukázalo, tato spolupráce je v řadě případů velmi úspěšná, a to nejen s vysokými školami v regionech, kde gymnázia sídlí (což je např. v Karlovarském kraji, kde kromě jedné soukromé vysoké školy působí pouze několik poboček nebo pracovišť veřejných i soukromých vysokých škol, dosti nesnadné), ale i se školami v Praze (ČVUT, VŠCHT) nebo v Brně (VUT) a dalších vysokoškolských městech. Jsou hojně využívány i letní školy, které pořádají vysoké školy. V rámci projektu VĚŽ představila vynikající organizaci Letní dopravní školy FD ČVUT, pracoviště Děčín (parter projektu).

Významná je kulturní spolupráce s městem (Gymnázium Děčín a jeho pěvecký sbor či recitační soutěž apod.), s jinými gymnázii, s Domy dětí a mládeže, ale např. i s laboratořemi a lékárnami, které škole poskytují různé chemikálie, atd.

Pro střední odborné školy je spolupráce s firmami a dalšími externími partnery zcela zásadní a ovlivňuje jak praktické předměty a praktický výcvik ve škole, tak exkurze, které se při dobře rozvinuté spolupráci dají kvalitně připravovat a slouží jako součást výuky. Dobrá spolupráce ovlivňuje i organizaci praxí, které žáci v průběhu studia absolvují, a možnost, aby si žáci/studenti v jejím průběhu zajistili budoucí pracovní místo.

Učitelé se shodovali na tom, že spolupráce v zásadě funguje, avšak závisí významně na osobních vztazích a kontaktech. Zdůrazněny byly mimo jiné i kontakty, které si školy budují se svými absolventy. Hovořilo se též o příkladech dobré praxe – například ze SRN, kde si žáci praxe sami vybírají,

což se dobře osvědčuje. Z rozhovorů na partnerských středních školách vyplynulo, že je na nich tento způsob výběru praxe také možný, i když se patrně setkává s většími riziky, než v SRN. Učitelé u takto vybíraných praxí zmiňovali různé malé rodinné podniky, které žáky na praxi přijmou, ale prioritou je, aby dělali to, co je právě pro podnik důležité, včetně různých pomocných prací, nikoliv to, aby se žák v průběhu praxe toho co nejméně naučil. Toto riziko nehrozí, resp. hrozí méně u velkých firem, které mají personální oddělení, jsou zvyklé studenty na praxi přijímat a mají pro ně vytipovanou práci, která s jejich vzděláváním souvisí.

V diskusi se otevřela také velmi důležitá otázka, a to do jaké míry má být absolvent střední odborné školy připraven „na míru“ pro svého budoucího zaměstnavatele, či zda má být jeho vzdělání zaměřeno širěji a poskytovat tak možnost uplatnit se odpovídajícím způsobem v různých firmách a v souladu se současným trendem měnit zaměstnání v průběhu cca 5-7 let. Někteří zaměstnavatelé silně prosazují první variantu, která jim šetří náklady na zaškolení čerstvých absolventů. Na druhou stranu žádný zaměstnavatel nemůže zaručit, že daný pracovník bude vykonávat úzce specializovanou práci, na kterou byl přijat, dlouhodobě. Proto je třeba dávat přednost širěji zaměřenému vzdělání, které ovšem obsahuje i tzv. měkké dovednosti (flexibilita a adaptabilita, schopnost týmové spolupráce, schopnost učit se novým věcem aj.), zaměstnavateli oprávněně požadovanými.

3. Další poznatky

Jak již bylo poznamenáno v úvodu, rozhovory se neomezovaly jen na výchozí otázky, ale probírala se při nich i jiná témata, která respondenti pokládali za důležitá. Ukázalo se, že se většina těchto témat opakovala na všech pěti partnerských školách. Proto je bylo možno shrnout do následujících oddílů.

3.1 Zaměstnanost absolventů a zájem o přírodovědné a technické obory

Žáci gymnázií se připravují na další studium na vysokých školách a až 95 % absolventů je přijato ke studiu. Problémy se zaměstnaností zde tedy prakticky nejsou.

Absolventi středních odborných škol s výučním listem se uplatňují v různých oborech různě, zájem je zejména o absolventy strojnických profesí (například obrábění). Mohou si vydělávat slušné peníze a učitelé konstatovali, že nakonec jsou uplatnitelní prakticky všichni. Vysoká

nezaměstnanost (13 % v Ústeckém a 20 % v Karlovarském kraji) se týká především osob se základním vzděláním nebo s neukončeným základním vzděláním. V případě absolventů maturitních oborů nebyly v oblasti jejich zaměstnatelnosti zmiňovány prakticky žádné problémy. O absolventy partnerské vyšší odborné školy je podle jejich učitelů velký zájem.

Z řízených rozhovorů s učiteli, ale také ze sociologického šetření vyplynulo, že mezi žáky a studenty v Ústeckém a Karlovarském kraji je poměrně vysoký zájem o přírodovědné a technické obory. Rozdíl je mezi konkrétními obory, a to jak v zájmu je studovat, tak v zájmu zaměstnavatelů. Učitelé sami též potvrdili, že zájem o tyto obory je značně ovlivněn učiteli a jejich schopností obory učinit atraktivními a děti tak ke studiu motivovat. Učitelé odborného výcviku se domnívali, že rostoucí zájem o technické obory je patrně vyvolán zájmem trhu.

Podpora těchto oborů je jistě nadále potřebná, je však nutné se podrobněji zabývat tím, jak lépe připravovat učitele a které konkrétní obory je potřeba inovovat a zatraktivnit tak, aby byli žáci dostatečně motivováni k jejich studiu.

3.2 Školní vzdělávací programy, státní maturita

V diskusi se často objevovala také otázka týkající se školních vzdělávacích programů (ŠVP). Obecně byl mezi učiteli konstatován jejich minimální vliv na výuku, ale obrovské úsilí vložené do jejich zpracování. Argumentace krajů pro zavádění ŠVP byla založená na zdůraznění možnosti profilace školy prostřednictvím volitelných předmětů (zejména možností volby učebnic) a seminářů. Učitelé se však domnívají, že dostatečnou flexibilitu a profilaci umožňovaly i dřívější osnovy. Na rozdíl od současných ŠVP však zaručovaly určitou srovnatelnost výuky a znalostí žáků mezi různými školami stejného zaměření, což bylo důležité při přestupech žáků z jedné školy na jinou. V současné době jsou s tím velké problémy. Zazněly i názory, že ŠVP jsou velmi náročné k tomu, aby se skutečně naplňovaly, a že se ve skutečnosti nedají dodržovat. Na druhé straně bylo zmiňováno, že jsou užitečné například pro nové učitele, kteří mohou jejich prostřednictvím získat vhled do vzdělávání, které se na dané škole poskytuje.

V souvislosti se ŠVP byly velmi často zmiňovány problémy učebnic. Zejména pro odborné předměty učebnice prakticky neexistují a učitelé si z různých jiných učebnic, příruček a jiných zdrojů (například exkurzí) připravují pro výuku svoje vlastní prezentace. Většinou se učitelé shodovali

v tom, že by bylo potřeba získat jednotné učebnice, které by dovolily obsahy předmětů koncipovat tak, aby se na jednotlivých školách výrazně nelišily.

Otázka na zkušenosti se státní maturitou nijak významnou diskusi nevyvolala. Základní problém je podle učitelů v tom, že je stejná maturita pro všechny typy středních škol. Zajímavá byla shoda v tom, že matematika by měla být povinnou součástí státní maturity (což podpořili například i češtináři a učitelé jazyků na gymnáziích).

3.3 Praxe a exkurze

Důležitou úlohu praxí a exkurzí zdůrazňovali všichni učitelé na středních odborných školách (jak už bylo částečně zmíněno v souvislosti se spoluprací škol s partnery). Mezi důvody uváděli, že exkurze by měly sledovat výuku a vhodně doplňovat látku příslušných předmětů. K tomu doplňovali, že žákům je třeba ukázat realitu v běžném provozu, ale také jim prezentovat nové poznatky, které nenajdou v běžné literatuře. Vyjadřovali se také k tomu, jak se k dětem v průběhu praxí a exkurzí chovat. Zdůrazňovali, že je potřeba jejich práci sledovat a vnímat, že jde o děti, nikoliv o dospělé kolegy (z pohledu požadavků na pracovní výkon a kvalitu), ale zároveň je při práci vychovávat. Otevřena byla také již zmíněná otázka praxe ve firmách rodičů či příbuzných (část 2.4) a s tím spojené potenciální problémy.

Diskutovalo se hodně o metodice organizace a pracovního zajištění exkurzí, která podle učitelů nemůže být vždy stejná, je nutno brát v úvahu typ exkurze. Všeobecná exkurze by měla probíhat zcela jinak, než exkurze specializovaná k určitému předmětu. Motivace k účasti na exkurzi je podle učitelů nutná, děti jsou často k nabízeným aktivitám lhostejní a nemají chuť se jich zúčastnit. Někteří z učitelů prokazovali, že jsou v přípravě exkurzí velmi zkušení, předem je velmi pečlivě připravují včetně toho, že si předem reálné možnosti ve firmě/podniku ověří. Připravují žákům pracovní listy, dohlížejí na to, aby si otázky z pracovních listů před exkurzí pročetli a měli představu, na co se zaměřit a na co se ptát tak, aby byli schopní na otázky odpovědět. Zpracování pracovních listů pak učitelé hodnotí, výsledky promítají do známkování, připravují slovní hodnocení žáků, které žáci preferují, autorům nejlepších výsledků udělují pochvaly. Zpracování pracovních listů se může spojit se soutěží a s drobnými odměnami pro vítěze. Žáci reagují většinou velmi citlivě, veřejná pochvala je staví do důležité pozice v třídním kolektivu a strhuje ostatní k tomu, aby podobné pozice rovněž dosáhli.

Také motivace pro účast na exkurzi je důležitá, proto učitelé volí například kombinace výletu s návštěvou podniku v dané lokalitě, respektují návrhy žáků na výběr exkurze, kterou by chtěli absolvovat. Motivací může být i možnost exkurze či vykonání praxe v zahraničí, v případě regionů v projektu VĚŽ především v příhraničních oblastech v SRN. Problémem, který učitelé označovali jako závažný, je jazyková příprava žáků, která je vesměs pro absolvování delší praxe nedostatečná a někdy není možné využít nabídek, které jsou k dispozici. Žáci, kteří delší pobyt v zahraničí absolvují, se podle učitelů vracejí jako zcela jiné osobnosti (Gymnázium Cheb) a na překážku není ani případné zameškání ročníku, protože získané zkušenosti za to stojí.

3.4 Způsob výuky

Někteří učitelé se způsobem výuky vážně zabývají (SŠTGA Chomutov) a ukazují, že frontální způsob vyučování moc nefunguje, děti neudrží po celou hodinu pozornost a z výuky si příliš mnoho neodnesou. Dobře nefunguje ani skupinové či projektové vyučování, vesměs se totiž nedaří zapojit do práce všechny žáky, ve skupině pracuje jen někdo, ostatní se vezou. Osvědčují se vlastní péčí připravené prezentace propojené s internetem, se zajímavými ukázkami (například unikátní fotografie z exkurzí, video apod.). Žáci vizuální podněty vnímají, o tom, co vidí, se snadno diskutuje. Prezentace umožňují také využít různé druhy a typy učebnic a vyhnout se tomu, co je pro děti nesrozumitelné.

Poněkud v rozporu s výše uvedenými poznatky je poměrně často opakovaný požadavek sjednocení učebnic, zejména pro odborné předměty, kde učebnice prakticky neexistují. Sjednocení by však mohlo být vnímáno jako požadavek, co by měly děti na základě absolvování stejných předmětů umět, aniž by se vylučovaly výše uvedené zajímavé přístupy ke způsobu výuky.

Pravděpodobně lze beze zbytku souhlasit s tím, že roste množství poznatků, které by si měly děti osvojit, ale není čas na odpovídající změny v metodách učení.

Zajímavý byl názor jedné z učitelek vyšší odborné školy, která uvedla, že třída je homogenní (na rozdíl od minulé doby, kdy byla třída složena z různých skupinek studentů), a že se s ní dobře pracuje, i když jsou děti spíš průměrné a práce je namáhavá. Doplnila svůj názor na výuku tím, že učitel musí jasně prosazovat svou autoritu a stanovit jasné hranice, ale na druhé straně jednat se studenty jako s dospělými.

3.5 Projekty

K projektům zaznělo mnoho názorů, pozitivních, ale především negativních. Pozitivní názory lze shrnout relativně jednoduše – projekty přinášejí na školy doplňkové finanční prostředky, které lze využít jak na vybavení školy, tak na podporu exkurzí, které jsou náročnější (mimo region, případně do zahraničí apod.), ale jsou důležité a z běžných prostředků školy by se pořídit nedaly. Kromě toho bylo zmíněno, že práce na projektu vyžaduje utřídit si myšlenky, pochopit a zvládnout náročnou organizaci práce, a to vše může být velmi dobrým dalším vzděláním pro každého učitele.

K doplňujícím finančním prostředkům bylo konstatováno, že by jejich potřeba neměla být důvodem ke psaní projektů, což vyžaduje velkou pracovní kapacitu, ale že by se o dostatečné finanční prostředky pro školy měl postarat stát a poskytnout je školám bez nutnosti zpracovat projekt.

Ostatní názory pokračovaly ve výčtu negativních stránek projektů: Domácí byrokracie překračuje požadavky EU, je přebujelá a zcela zbytečná. Pravidla jsou nejednotná, fluktuace úředníků (na kraji) se projevuje špatnou znalostí pravidel a jejich nejasným výkladem, na každou drobnost se musí dělat výběrové řízení, což práci na projektu a jeho řízení značně komplikuje. Administrativa projektů je ukázkou absolutní nedůvěry k lidem, kteří projekty realizují, požadované výkazy práce svědčí o tom, že úředníci si neumějí představit, co se v projektu řeší a co je jeho cílem. Téměř výhradně se sledují monitorovací indikátory, bez ohledu na to, o čem vypovídají.

3.6 Páteří školy, slučování škol

Mezi diskutovaná témata se dostalo i slučování škol, které bylo v Ústeckém kraji prováděno na základě cílů Dlouhodobého záměru rozvoje vzdělávací soustavy i specifických dokumentů k tomu účelu připravených. Dokumenty obsahovaly i SWOT analýzu, která zformulovala silné i potenciálně slabé stránky procesu, jeho příležitosti i případná ohrožení. V Karlovarském kraji zatím nebyl proces slučování škol takto připraven, ale k řadě sloučení již došlo s tím, že kraj v dlouhodobém záměru uvedl, že bude individuálně posuzovat jednotlivé případy.

Vyjádření učitelů ke slučování škol (zejména ze škol, kde již ke sloučení došlo, nebo bylo naopak po řadě jednání odmítnuto) lze shrnout takto:

- Slučování má smysl, pokud jsou školy oborově příbuzné a je možné prokázat smysluplné úspory; jsou-li školy zcela různé, zůstanou i po

sloučení jako dva subjekty, učitelé mohou mít pocit, že přebíhají od jednoho ke druhému a nic nedělají dobře.

- Sloučení je hluboký zásah do fungování škol a přináší spoustu problémů.
- Slučování škol je potřeba zvažovat případ od případu.
- Sloučení někdy je (nebo může být) lepším řešením, než zrušit jednu nebo druhou školu.

Učitelé také poukazovali na problémy, které skutečně prožívají, i na problémy, které mohou v budoucnu nastat:

- Sloučením se dosáhlo toho, že jedna ze dvou budov původních dvou škol je využívána jen zčásti, obě školy se ani do jedné z budov nevejdou; chybí koncept celkového zaměření školy.
- Je-li slučování motivováno jen nedostatkem žáků, je třeba počítat s tím, že přijdou zase silnější populační ročníky a pak budou vzdělávací místa chybět (jak se v současné době ukazuje na nedostatku mateřských školek).

4 Závěr

Jak již bylo v úvodu zdůrazněno, poznatky získané v rozhovorech s 24 učiteli na pěti partnerských školách nelze v žádném případě považovat za reprezentativní. Jednalo se však o zajímavou ukázkou názorů pedagogů středních škol v regionech, které jsou obecně považovány v mnoha ohledech za problémové.

Některé názory potvrdily celkem známé skutečnosti, např. o rozdílech v charakteristikách žáků na gymnáziích na středních odborných školách nebo o nebezpečí sociálních sítí. Některé názory však vybočovaly z obecně proklamovaných schémat (např. o roli a významu školních a rámcových vzdělávacích programů). Celkový obraz o školách, který z uskutečněných rozovorů vyplynul, byl výrazně lepší, než se často veřejnosti předkládá.

V každém případě by si názory pedagogů na středních, ale i základních školách zasloužily soustavnou pozornost a zkoumání, jak ze strany pedagogických fakult, tak sociologů obecně.

